

Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları: Kahramanmaraş Örneği

Yrd.Doç.Dr. Hamza KARAOĞLAN*

Özet

Bu makalede genelde Anadolu topraklarında efsaneleştirilen Hz. Ali algısı incelenmeye çalışılmıştır. Kahramanmaraş özelinde ise Hz. Ali tasavvuru yanında, atı Düldül, kılıcı Zülfikar ve bunlarla bağlantılı olan kutsal kayalar, taşlar ve sular ile ilgili yöre insanının anlatımlarına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hz. Ali, Düldül, Zülfikar, Su, Kaya.

Abstract

In this paper, generally the perception of Hz. Ali who became legendary in Anatolia was studied. Also specifically in Kahramanmaraş interviews of local people related to the concepts of Hz. Ali, his horse Düldül, his sword Zülfikar and holy rocks, stones and water were studied.

Key Words: Hz. Ali, Düldül, Zülfikar, Water, Rock

Giriş

Dinler tarihi alanında sıkça kullanılan terimlerden biri de "kutsal" kavramıdır. Türkçede kutsal, güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen, tanrıya adanmış veya tanrısal olan anlamlarına gelir.¹ Durkheim'a göre insan bilinci dünyayı iki asal kategoriye

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğrettil Üyesi.

¹ Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Din Bilimleri Yayını, Konya 2005, s. 436; Osman Cilacı, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yayınevi, İstanbul 2001, s. 213;

ayırmaktadır. Bunlardan birisi kutsal olanlar, diğeri ise kutsal dışı kabul edilenlerdir. Kutsal dışı, doğal alandır. Yani günlük, alışılmış, sıradan işler alanını kapsar. Kutsal alan ise alışılmışlığın, güncelliğin, olağanlığın dışına yöneliktir. Bu alan ve içerik, hemen her toplum tarafından sembolleştirilmiştir. Kutsallık, birey ya da toplum tarafından kendisine majik mistik birtakım değerler atfedilmiş, aşırı derecede yüceltilmiş, bu nedenle de aşırı saygıyı hak etmiştir.² Dinler tarihçisi olan Otto'ya göre, dinin özünü oluşturan tek kavram "kutsal" kavramıdır. Mental bir durum olan kutsal, sui generistir ve indirgenemez bir konumdadır. Ona göre tüm dinlerin özünü kutsal/numinous ve onun tecrübe edilmesi kavramı oluşturur.³ Dolayısıyla ilkel ve ilâhî olsun hemen bütün dinlerde kutsal, merkezî bir öneme sahiptir. Tüm dinlerde kutsal ve kutsal olmayan arasındaki fark gözlemlenebilmektedir.⁴

Kutsalın izlerine en eski anlatımlardan günümüz modern anlayışlara kadar pek çok yerde rastlamak mümkündür. Öncelikle destanlar, halk hikâyeleri, efsaneler ve halk inançları kutsalın örnekleriyle doludur. Bu sözlü anlatımlar yanında "kutsal" ve "kutsallık" sembollerle de anlatılmıştır. Dolayısıyla her dinî faaliyet, dinî bir gerçek olması dolayısıyla neticede "semboliktir". Eliade, dinî olan fenomenleri, dinî olmayanlardan ayırt etmenin temel kriterlerini vermektedir. Ona göre kutsal ve kutsal olmayan şeklindeki ikili tasnif içerisinde, belli nesnelere ya da şahıslar gibi hierofanik nesnelere ayrılığı da söz konusudur.⁵ Bu ayrım, kutsalın kendisiyle

² Cristen Colpe, "Sacred and The Profane", Encyclopedia of Religion, ed. Lindsay Jones, Thomas&Gale Publishing Second Edition, USA 2005, C.12, s. 7971-7980; Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Ankara 2003, s. 508-509

³ Kürşat Demirci, Dinler Tarihinin Meseleleri, İstanbul 1997, s. 79

⁴ I.F. Burns, "Holy" Encyclopedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings, Charles Scribner's and sons co. USA 1918, part 6, s.731

⁵ Mircea Eliade, Kutsal ve Dindışı, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara 1991, s. 48 vd; Mircea Eliade, Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi, (Çev. Mustafa Ünal), Serhat Kitabevi, Konya 2005, s. 23-57

tezahür ettiği vasıtaadır. Aşkın olan kutsal, genellikle sınırlı, fani, zamanla kayıtlı ve kutsal olmayan bir şeyde tecessüm edebilir. Böylece dindar insan kutsalı takdir eder ve seçer.⁶ Mesela, su, taş, kaya veya bir dağın, dinî bir kült konusu olması, bunların maddi yapılarıyla alakalı olmayıp "Hierophanie" olmaları yani kutsalın taş, su, ağaç vs. gibi bir şeyde tecelli etmeleriyle alakalıdır.⁷

Eliade'a göre, dinler tarihçisi, dinî sembolün fonksiyonunu genel anlamda ortaya koyamadığı sürece görevini yapmış olamaz. Dinler tarihçisinin yapacağı ilk tespit, dünyanın semboller vasıtasıyla "konuştuğu" ve kendini onunla "ortaya koyduğudur."⁸ C. John Bleeker, insanların inandıkları ve uyguladıkları fenomenleri çalışırken, onların dinî olduklarını kabul ederek işe başlanması gerektiğini söyler. Ardından da, normatif bir bilim olan ilahiyatın yaptığı gibi onları açıklamaktan ziyade din bilimleri gibi onları tasvir etmenin gerekliliği üzerinde durur.⁹

Bu çalışmada tasvir edilecek konu ise Anadolu coğrafyasında kutsal bir fenomen ve arketip¹⁰ kabul edilen Hz. Ali algısı olacaktır.¹¹ Türkler İslam'ı kabul ettiklerinde Hz. Mu-

⁶ Douglas Allen, "Phenomenology Of Religion" Encyclopedia of Religion, ed. Mircea Eliade, (çev. Mehmet Katar, AÜİFD, XXXV/35 s. 452

⁷ Mircea Eliade, "Dinlerdeki Sembollerin Araştırılması Konusunda Metodolojik Düşünceler" Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri, (Editör, Mehmet Aydın) Konya 2003, s. 113; S.A Nigosian, World Religions A Historical Approach, Bedford/St. Martin Publishing, New York 2008, Fourth Edition, s. 164

⁸ Mircea Eliade, "Dinlerdeki Sembollerin Araştırılması Konusunda Metodolojik Düşünceler" Dinler Tarihinde...,s. 115

⁹ Mustafa Ünal, "Halk Dini Verilerinin Fenomenolojik Yöntemle İncelenmesi", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 5, Elazığ 2000, s. 238

¹⁰ Başlangıçta özgün, orijinal model, prototip veya ilk model anlamlarına gelen İngilizce "archetype" kelimesi ile ilgili bilgi için bkz. Ramazan Adıbelli, Mircea Eliade ve Din (Mircea Eliade'nin Din Bilimleri Çalışmalarının Metodolojik Açından Değerlendirilmesi), İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 217-231

¹¹ Hz. Ali konusunun bu coğrafyada kabul görmesinin birçok sebebinden bahsedilebilmektedir. Onlardan bazıları onun Peygamber'in yakını ve İslam'ı ilk kabul eden kişilerden olması, savaşlarda gösterdiği üstün cesaret ve kahramanlığı, büyük bir haksızlığa maruz kalması, şehit

hammed'in yaşadığı yerleri, kutsal mekânları ve Ehl-i Beyt-i merak etmişlerdir. Türklerin tam da İslam'ı kabul ettiği bir döneme denk gelen Kербela gibi hadiselerin de Hz. Ali ve Ehl-i Beyt algısının gelişmesinde önemli bir figür olmuştur. Türkler bu anlatılardan azami derecede etkilenmiş ve o coğrafyayı görmek istemişlerdir. Ancak Türkistan'dan Arabistan yarımadası çok uzak ve de gitmek meşakkatli olduğu için başta Ehl-i Beyt olmak üzere Arabistan yarımadasındaki kutsalları, manen önce Türkistan'a¹² oradan da Anadolu'ya getirmişlerdir. Bunlar arasında belki de en fazla göze çarpanı "Hz. Ali'dir. O, mucizevî doğumundan çocukluğuna, faziletlerinden cenklerine, savaşlarda gösterdiği kahramanlıklardan kerametlerine kadar Anadolu insanının belleğinde izler bırakmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, cenknâme ve menakıpnâme vb. eserlerden hareketle Anadolu'da kutsal bir kişilik olarak Hz. Ali tasavvuruna yer verilecek,¹³ ikinci bö-

edilmek suretiyle öldürülmüş olması onun tarihsel kişiliğini yavaş yavaş insanüstü bir mahiyete dönüştürmeye başlamıştır. Şunu da ilave etmek gerekmektedir ki bu dönüşüm Arabistan coğrafyası dışında İslam'ı sonradan kabul eden Türkler ve İranlılar gibi coğrafyada başlamış olmasıdır. Hz. Ali ile ilgili algıların farklılaşmış olmasının Araplar tarafından "mevali" kabul edilen bu milletlerin önceki anlayışlarının İslami bir kılıfa bürünmüş olması yanında, İslam mitolojisindeki çaresizlikten bunalanlara yardım eden Hızır'la da ilgisinin kurulabilmesidir. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 14-15

¹² Hz. Ali, Zülfikar ve Hz. Fatıma hakkında tabiata yansımış efsanelerin Azerbaycan, Dağıstan ve ön Asya Türkleri arasında yaygınlığından bahsedilmiştir. Yaşar Kalafat, Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I, Ankara 2002, s. 49; diğer taraftan Afgan Türkistan'ı denilen ve ülkenin üçüncü büyük kenti olan Mezârîşerif şehri adını, aynı isimle anılan Hz. Ali'nin türbesinden almıştır. Zira onlara göre Hz. Ali burada yatmaktadır. Rıza Kurtuluş, "Mezârîşerif" DİA, C. 29, s. 518-519; Hz. Ali'nin izini taşıdığına inanılan kaya ve taşların Buhara ve çevresinde de olduğu belirtilmiştir. Bu konuda Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983, s. 82;

¹³ Evliya ve Aziz olarak görülen ve bir kısım tarikatların piri kabul edilen Hz. Ali, kutsal insanlar arasında sayılmıştır. Bu kimselerin tanrı'ya hizmet etmelerinden dolayı gizli güçlerle dolu olduklarına

lümde ise, Anadolu'daki Hz. Ali algısının Kahramanmaraş ve çevresindeki yansımaları üzerinde durulacaktır. Yörede kutsal mekân haline getirilen taş, kaya ve sular ile Hz. Ali, kılıcı ve atına ait olduğu düşünülen yerler hakkında bölge insanının anlatılarına yer verilecektir. Farklı zamanlarda, alan araştırması çerçevesinde bizzat yerinde gözlem, mülakat ve katılım yolu ile elde edilen bilgilerin derlenmesinde genellikle sözlü rivayetler esas alınmış, Hz. Ali, atı Düldül ve kılıcı Zülfikar hakkında halkın muhayyilesinde yaşayan anlatılara yer verilmiştir. Konu çalışılırken dinler tarihi'nin deskriptif metodunun dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir.

Hz. Ali bağlamında da olsa inanç kültürü açısından bir yeri tanımamıza zemin hazırlayacak böyle bir çalışma kendi kültür zenginliğimizin farkına varmak, toplumun temelini bireylerin oluşturduğunu anlayarak aralarında saygı ve sevgi çerçevesinde anlayış birlikteliği geliştirmek açısından büyük bir önem taşımaktadır. Toplumun bir araya getiren, bireylerin kaynaşıp bütünleşmesinde önemli bir figür olan kutsal ve onun tezahürü, insanlar için hem yapısal ve hem de fonksiyonel önem arz etmektedir.

A. Menakıpname Türü Eserlerde Hz. Ali Tasavvuru

1. Hz. Ali Algısı

Hz. Ali; m. 600 yılında Mekke'de doğmuştur. Babası Hz. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib, annesi Fâtıma'dır. O, kardeşlerinin en küçüğüdür. Hz. Muhammed çocukluğundan itibaren onu kendi evine almış ve hicrete kadar Hz. Muhammed'in terbiyesiyle yetişmiştir. İslam'ı ilk kabul edenlerden olması, hicret gecesi Hz. Muhammed'in yatağına yatma-

inanılmaktadır. Bkz. Ekrem Sarıkçıoğlu, Din Fenomenolojisi, (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri), Fakülte Kitabevi, Isparta 2011, s. 207; Ahmet Güç, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", Dinler Tarihi Araştırmaları I, (Sempozyum 08-09 Kasım 1996, Ankara), Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 1998, s. 337-353

sı,¹⁴ kızı Fatıma ile evlenmesi; Bedir, Uhud, Hendek, Hayber gibi savaflara katılmış¹⁵ olması vb. gibi hususlardan dolayı, daha vefatının üzerinden fazlaca bir zaman geçmeden İslam toplumlarında tarihsel kişiliği¹⁶ yanında kutsal kişiliği, mitolojik yönüyle öne çıkarılmıştır. Hatta zaman ve mekândan bağımsız düşünölmeye ve kâinatın yaratılmasından önce onun nurunun yaratıldığı, âlemin yaratılışı ve idaresinde doğrudan söz sahibi olduğu anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.

Konuya dinler tarihi açısından bakıldığında bunda insanüstü bir güce inanma anlayışının birçok toplumda kabul görmesi yanında, Türklerin İslam öncesi inanışları ile olan benzerliği ve etkisinden de söz etmek gerekmektedir. Nitekim Kazak-Kırgızların menkıbe ve hikâyelerinde olduğu gibi, Hz. Ali de eski Türk masallarındaki kahramanlar gibi yedi gün uyumakta ve düşmanla yedi gün yedi gece gürüşmektedir. Bazen de kadın düşmanla gürüşmekte ve mağlup ettikten sonra onunla evlenmektedir. İnan'a göre Kazak halk şairleri eski devirlerden kalma destanların kahramanları yerine Hz. Ali, Hamza, Hüseyin gibi İslam kahramanlarını koyarak eski

¹⁴ İbn Hişam, Siret-i İbn-i Hişam Tercemesi, C.II, (Trc. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul 1994, s. 147; Şemseddin Sivasî, Peygamberimizin Sevgilisi Dört Halifenin Menkıbeleri (Menakib-ı Çehâr Yâr-ı Güzin), Saadet Yayınevi, İstanbul ?, s. 316-17

¹⁵ İbn Hişam, a.g.e., C.III, s. 461

¹⁶ Hz. Ali gerek savaflarda gösterdiği cesaret ve yiğitliği, gerekse de içtimai hayattaki örnek yaşayış ve davranışları sayesinde güzel sıfat ve unvanla anılmıştır. Mesela cesaret ve kahramanlık yönüne dikkat çekmek için bir şeye tekrar tekrar saldıran anlamında Haydar-ı Kerrar, mert olanların en büyüğü anlamında Şah-ı Merdan, Allah'ın aslanı anlamında Şir-i Yezdan, gibi sıfatlar verilmiştir. Hz. Ali'nin ilmi yönünü, yöneticiliğini, takvasını öne çıkaran sıfatları ise, ilmin kapısı (Babül ilm), Allah rızası kazanmış (Mürtaza), toprağın babası (Ebu Turab), Allah'ın velisi (Aliyyün Veliyyullah), evliyaların şahı (Şah-ı Evliya), Allah'tan korkan (İmamül Muttakin) gibi sıfat ve adlandırmalarla da anılmıştır. Bilgi için bkz Muhammet Dur, "Hz. Ali'yi Şah Hatayî'nin Şiirlerinden Okumak", Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslar arası Sempozyumu 03-05 Ekim 2013, C. 2, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2014, s. 80; Mahmud Cemaleddin El-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemeât-ı Ulviyye, Halvetî Büyüklerinin Tatlı Halleri, (Haz. Mehmet Serhan Tayşi), Semerkand, İstanbul 2013, s. 52-62

destanlarının bir kısmını İslam büyüklerinin menkıbeleri şekline sokmuşlardır.¹⁷ Eski inançlarını muhafaza etmedeki bu durum göçebe Türkmenler arasında daha yoğunlukta olmuştur. İslâmî bir cemiyet kadar Şamani bir toplumun yaşayış ve inanışlarını yansıtan Dede Korkut kitabı, Battal-Gâzî ve Oğuz-Nâme gibi eserlerde bu durumu görmek mümkündür.¹⁸ Bu destanlarda kahramanların ortak oldukları görülmektedir. *Satuk Buğra Han Destanı*'nda da Türklerin İslâmiyet'e girişi ve onlar vasıtasıyla bu dinin yüceltilişi anlatılmakta, kendini bütünüyle bu dine adayın, bir kahraman olarak görülen Hz. Ali'ye hayranlık duyulmakta ve **onun** adının ve soyunun yüceltilmesi yoluna gidilmektedir. Bu yüceltme ve hayranlık duygusu, İslâm'ın kitabı ve İran kültürü **tesirine** daha fazla maruz kalan şehirlilere göre, göçebe ya da yarı göçebe olarak yaşayan Türkmenler arasında daha yoğunlukta olmuştur/olmaktadır. Zira bu kesimler eski inançlarını İslam'la uzlaştırmak suretiyle korumuşlardır.¹⁹ Bunun yanında Türkler arasında gelişen tarikatlarda da eski Türk inanışları ile bağlantılı Hz. Ali algısını en yoğun şekilde görmek mümkündür.²⁰

Şunu da ilave etmek gerekmektedir ki Anadolu topraklarında Hz. Muhammed'den sonra en fazla kabul gören Hz. Ali olmuştur. Çünkü Türkler, onda kendi karakter benzerliklerini görmüşlerdir. Bunda Türklerin tam da İslam'ı kabul ettikleri döneme denk gelen Kerbela hadisesinin etkisi yanında, Hz. Ali'nin kahramanlığı, cömertliği, ilmi, bağışlayıcılığı, ahde vefa gibi özellikleri de etkili olmuştur. Bu durum İslam'ı henüz kabul eden Alevi ve Sünni toplumlarda Ehl-i Beyt'e karşı derin bir sevgi ve muhabbet oluştururken, aynı

¹⁷ Abdülkadir İnan, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. I, S. IV, Ankara 1952, s.27-28

¹⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, Türkiye'de Alevilik Bektâşilik, Selçuk Yayınları, İstanbul 1991, s. 88

¹⁹ Fırlalı, a.g.e.,s. 86

²⁰ İrene Melikoff, "Bektaşî-Alevîler'de Ali'nin Tanrılaştırılması", Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 82; Fırlalı, a.g.e.,s. 88

zamanda Yezide karşı da düşmanlığa giden bir nefret oluşmasına sebep olmuştur. Zaman içerisinde Hz. Ali, Alevî ve Bektaşî tasavvuf kültüründe silsilenin başı, tarikatın piri, örnek alınması gereken insan olarak görülmüştür. Sarıkaya'ya göre "Bu anlayış Sünnî topluma da yansımış ve velayet önderi olarak kabul edilen Hz. Ali, pek çok tarikatın silsile başı, yani piri olmuştur. Hz. Ali'ye dayandırılan tarikat silsilelerine "altın silsile" adıyla ayrıcalık ve üstünlük verilmiştir.²¹

VII. yüzyıldan itibaren Anadolu halk edebiyatında Hz. Ali'nin gazilik yönünü öne çıkaran Cenknâme, Faziletname ve Tarikatname gibi eserlerin ortaya çıkması ve bu eserlerde de konuların benzer motiflerle işlenmesi, bir bakıma Menâkıbnâmelerin genel karakteristik özelliklerini yansıttıkları görülmektedir. Türklerin İslamlaşma dönemine denk gelen bu süreçte önceleri Hz. Muhammed'in ve dört halifenin faziletleri, peygamberin mucizeleri yanında sahabenin hayatı ve faziletlerini konu alan menkıbeler oluşturulurken, IX. yy.'dan itibaren tasavvufun güçlü nüfuzuyla birlikte velilerin kerametleri, sūfilerin hikmetli sözleri ve faziletleri de konu edinilmeye başlamıştır.²²

Bunlarda bahis konusu edilen şeylerin çoğunun ise İslâm öncesi eski Türk efsanelerinin İslâmîleştirilmiş şeklinden başka bir şey olmadığı belirtilmektedir. Bugün kaybolmak üzere olan bu cenknâme okuma geleneğinin yakın zamanlara kadar, çeşitli meclisler ile Anadolu köy ve kasabalarında ezbere dahi okuyanların olduğu aktarılmaktadır.²³

Özellikle Hz. Ali Cenknâmeleri'nde İslâm'ın temel öğretileri yanında Hz. Ali'nin kahramanlığı ve gaziliği konu edilir.

²¹ Saffet Sarıkaya, "Bektaşî ve Alevilerde Hz. Ali'nin Tanrılaştırılması İddialarına Dair Bir Değerlendirme" Hz. Ali -Sempozyum Bildirleri-, Tıbyan Yayıncılık, İzmir 2009, s. 60

²² Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", DİA, C. 29, Yıl 2004, s. 112-114

²³ Ocak, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi...*s. 160,168; *Ahmet Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara 1984, s. 70, 73

Bu eserler Alevî ve Sünnîler tarafından ortak değer olarak görülmüş ve her iki kesim de herhangi bir ihtilâfa düşmeden asırlar boyunca cenknâme yazma geleneğini sürdürmüşlerdir. Dursun Fakih ve Kirdeci Ali gibi Sünnîler, aslen bir Alevî geleneği olan cenknâme yazarlığını benimsedikleri gibi Nurullah Hoca ve benzeri Alevîler de Dursun Fakih'ten uyarlanma cenknâmeleri istinsah etmekten çekinmemişlerdir. Hatta Nurullah Hoca, bir Sünnî olan Süleyman Çelebi'nin Mevlidiyle, Kirdeci Ali'nin Kesik Baş Hikâyesi'ne de cenknâmesinde yer vermiş ve bir ayrımcı tutum sergilememiştir.²⁴ Tarikatların bir kısmında özellikle de Alevi-Bektaşilikte yaygın olarak kullanılan tac, hırka, çerağ, sofrâ, alem ve seccade gibi kimi semboller²⁵, Allah'tan Hz. Muhammed'e tevdi edilmiş, O da bunları erkanla Hz. Ali'ye vermiştir. Bu emanetler Hz. Ali'den itibaren onun neslinden Ali er-Rızâ'ya, ondan da Ahmed Yesevi'ye ulaşmıştır. O'da bunları halifeleri arasından kerâmet gösteren Hacı Bektaş Velî'ye teslim etmiştir.²⁶

2. Doğumu

Hz. Ali'nin doğumu efsanelere konu olacak şekilde anlatılmaktadır. Rivayete göre Hz. Muhammed'in amcası Abbas ve Haşimoğullarından birçoklarının Kâbe'yi tavaf ettikleri bir sırada, Ebu Talib'in eşi Fatîma'nın doğum sancıları başlar. Ancak onun Beytullah'tan dışarı çıkacak takati kalmaz. Bunun üzerine "Ey Rabbim doğumumu kolaylaştır." diye dua eder. Bu sırada, Kâbe'nin duvarı yarılr ve Fatîma kaybolur. Buna şahit olanlar, Kâbe'nin içerisine girerler fakat onu bulamazlar. Üç gün boyunca kendisini kimse göremez. Dördüncü gün olduğunda onun, kucağında Hz. Ali olduğu halde

²⁴ Jean-Louis Mattei, Hz. Ali Cenknâmeleri, Kitabevi, İstanbul 2004, s. 41-42

²⁵ Frederick De Jong, "Bektaşilik'te İkonografi", Ocak, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 263

²⁶ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyet-Name", (Haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1990, s. 15

ortaya çıktığı görülür.²⁷

Hz. Muhammed'e Hz. Ali'nin doğumu nasıl gerçekleşti diye sorulduğunda o, "Allah, yerleri ve gökleri yaratmadan ve hiç bir peygamber gönderilmeden önce, benim ve Ali'nin nurunu yarattı. Biz, Allah'ın huzurunda tespih ederdik. Sonra da bir sulbden bir rahme intikal ederek Abdülmuttalib'e kadar ulaştık. Ben Abdullah'ın sulbüne intikal ederek, Âmine Hatun'a, Ali bin Ebî Talib ise, Ebû Talibin sulbüne intikal ederek, Fatma binti Esed'e emanet olundu. O zaman bin kişi rüyasında Ali'yi gördü. Bu doğan kimdir diye soruldu. Ebû Talibin oğlu Ali'dir, denildi. Bu sırada Mekke-i Mükerreme'de zelzele oldu. Putların hepsi yüz üstü düştü. Mekke halkı heyecanlanıp, "Bu akşam bir şeyler oldu." dediler ve gaipten bir ses onlara, "Bu gece Fâtıma bt. Esed'den Ali doğdu diye bir ses işitildi."²⁸

Bir başka rivayete göre Hz. Muhammed, Miraç'tan dönerken Azrâil ile karşılaşır, ona Adem ve melekler yaratılmadan önce ne gördüğünü sorar. O da birisi batıda, diğeri doğuda kürsü üzerinde oturan iki yiğit genç -Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi- gördüğünü, ellerinde birer tane yeşil değnek ve top olduğunu, topu birbirlerine attıklarını sonra kalkıp gittiklerini söyler. Hz. Muhammed topun kimde kaldığını sorduğunda Azrâil, batıda oturanda kaldığını ifade eder. Hz. Muhammed topu oynayanları tanıyıp tanımadığını sorar, Azrail tanımadığını söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, onların Ali ile kendisi olduğunu söyler. Azrâil topun ne olduğunu sorar, Peygamber, "Onun Peygamberlik topu olduğunu ve kendisinde kaldığını" söyler. Azrâil'in Peygamber'in batıda, Ali'nin de doğuda oturma sebebini sorduğunda ise Hz. Muhammed, "Ey Azrâil, peygamberlik bende son bulacaktır, batı tarafında oturmamın nedeni buydu, Ali ise Allah dostlarının ilki olduğundan doğu tarafında oturuyordu"²⁹ der. Ona

²⁷ Sivasî, a.g.e., s. 292

²⁸ Sivasî, a.g.e., s. 349

²⁹ Kitâb-ı Cabbâr Kulu, (Haz. Osman Eğri), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2012, s. 303-7

Ali isminin verilmesinin sebebi de Kabe'den "Adını Ali koyun!" diye bir ses gelmesiyle alakalı olduğu anlatılır.³⁰

3. Cenklere-Kahramanlıkları

Hz. Ali'nin fazileti ve Kahramanlığı gibi hususiyetleri hakkında bilgi veren kaynakların başında cenknâmeler gelir. Özellikle XIII. Yüzyıldan itibaren Dursun Fakı, Şeyyad İsâ, Kirdeci Ali, Meddah Yusuf ve Ma'azoğlu Hasan gibi kimseler bu geleneğin öncüleri kabul edilir.³¹ Hz. Ali algısı, devrin içtimai yapısı ve hayat tarzının öğrenilmesi açısından son derece önemli olan bu cenknâmeler her hangi bir dinî grup ayrımı gözetmeksizin toplumun tümü tarafından benimsenmiştir.

Cenknâmelerde anlatılanlara göre, savaş esnasında Hz. Ali, Allah'ın da yardımıyla çok sayıda insanın bir araya gelerek yapamayacağı birçok işi tek başına gerçekleştirir. Mesela onun Zülfikarı ile bir saat içerisinde altı yüz kişiyi mağlup ettiği, Tarık-i Zengi komutasındaki ordu ile karşılaştığında ise Zülfikâr'ını yetmiş arşın salıp her vuruşta yüz kırk kâfiri yere serdiği rivayet edilir.³² Hatta o, savaş başlamadan önce düşmanlarına korku salmak için attığı narayla binlerce insanın ödünün patlamasına ve tüm devlerin kahrolup yer altına çekilmesine neden olur.³³

Hz. Ali'nin kahramanlığının Adem öncesi döneme dayandığı kabul edilir. Nitekim *Faziletname-i Şah-ı Vilâyet adındaki eserde* Hz. Ali'nin, Âdem'den otuz dokuz bin üç yüz seksen dokuz sene önce ifritlerin en büyüğünü bağladığından, bu bağı Ali'nin kendisinden başka bir kimsenin çözeemediğinden ve birtakım devlerin Ali'nin yüzünü gördüklerin-

³⁰ Fuzulî, Hadikatü's-Sü'eda, (Haz. Şeyma Güngör), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 182

³¹ Mehmet Atalan, "Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri", e-Makâlât Mezhep Araştırmaları, C.1/2, Güz 2008, s. 11-12

³² Necati Demir-Mehmet Dursun Erden, Hazret-i Ali Cenklere, C, I, Destan Yayınları, Ankara 2007, s. 222

³³ Demir-Dursun, a.g.e., s. 185

de bayıldıklarından söz edilmektedir.³⁴

Fakat Hz. Ali'nin cenklerde en öne çıktığı savaş Hayber kalesinin fethidir. Özellikle Şia inançları arasında önemli bir yer işgal ettiği ifade edilen bu vaka, Cebrail'in ağzından Hz. Muhammed'e şu şekilde anlatılmaktadır. "Ali, Merhâb'a vurmak üzere kılıcını kaldırdığında, yüce Allah, İsrafil ve Mikâil'e bütün gücüyle vurabilmesi için, onun kollarını havaya kaldırmalarını emretti. Ali de Merhâb'a öyle vurdu ki zırhıyla birlikte vücudu ikiye ayrıldı. Aynı şekilde atı da ikiye bölündü. Ali'nin kılıcı yerin alt tabakalarına kadar saplandı. Bunun üzerine Allah bana, 'Ey Cebrail, yerin altına in ve Ali'nin kılıcının yeryüzünü ayakta tutan öküze ulaşmasına engel ol ki yeryüzü sarsılmasın.'³⁵ Ben de indim ve kılıcı tuttum. Kanatlarımda, Lût kavminin yedi şehriden daha ağır bir yük vardı. Kılıcı yedi kat yerden çıkardım. Kanadımın tüylerinden birisi üzerine koyarak semaya doğru kaldırdım. Allah'ın seher vaktinde onu, oraya bırakmasını emretmesine kadar bekledim. Ali'nin kılıcından daha ağır bir şey görmedim." demektedir. Kalenin fethedilmesi sırasında kale kumandanının kızı Safiye'nin, yara bere içerisinde kalışının sebebi de şu şekilde açıklanmaktadır. Sâfiye, "Ali, kaleye geldiğinde ve kalenin fethi zorlaştığında, burçlardan birinin üzerine çıktı ve onu salladı. Burçla birlikte, bütün kale de sallandı; burçlarda bulunan herkes aşağıya düştü. Bu sırada ben, divanın üzerinde oturuyordum, düştüm ve divan üzerime yıkıldı." dediğinde Hz. Muhammed, "Ey Sâfiye, Ali kızdığına ve kaleyi salladığında, Allah da Ali'nin gazabından dolayı kızdı ve melekler yüzleri üzerine kapandılar." Hayber kapısının kırılmasına gelince, bu sırada kapı geceleri kırk kişi tarafından korunuyordu. Ali, kapıya öyle şiddetle vurdu

³⁴ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, (Hazırlayan Turhan Yörükân), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 118 6

³⁵ İran'ın eskatoloji mitosuna göre dünya bir öküzün boynuzları üzerindedir. Öküzün biraz kıpırdanmasıyla da deprem olmaktadır. Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2006, s. 147

ki kapı parça parça oldu. Bir parçası da Ali'nin elinde kaldı. O, bununla savaştı ve Allah ona fethi nasip etti."³⁶ der. Bir başka rivayete göre de Hz. Ali, kapıyı kucaklayıp kalenin etrafını çevreleyen hendek üzerine köprü gibi tutarak Müslüman askerlerin üzerinden geçmesini sağladığı ve böylece kalenin fethinin mümkün olduğu kaydedilir.³⁷

Alevi-Bektaşî geleneğinde Hz. Ali'nin bazen Hızır suretine bürünerek insanların yardımına koştuğu görülür. Bu durum Pir Sultan Abdal'ın dizelerinde, "Bin bir adı var bir adı Hızır/ Nerede çağırırsan orada hazır/ Ali padişah'tır Muhammed vezir/ Bu fermanı yazan Ali değil mi" şeklinde dile getirilir.³⁸

4. Fazileti ve Kerametleri

Alevi-Bektaşî geleneğine göre Hz. Ali, Hacı Bektaş'a batin ilmini öğreten kimsedir. Vilâyetnâme'de anlatıldığına göre, bir gün Lokman-ı Perende mektebe geldiğinde Bektaş'ın sağ ve solunda yüzleri nurlu iki kişinin ona Kur'an öğrettiklerini görür. Bektaş'a onların kim olduklarını sorduğunda o, "Sağında oturanın iki cihan güneşi Hz. Muhammed, solunda oturanın ise Tanrı aslanı Hz. Ali olduğunu" söyler.³⁹

Menakıpnamelerde Hz. Ali'nin kerametleri ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Ona atfedilen kerametlerden bir kısmını buraya almayı uygun buluyoruz. Anlatıldığına göre, Hz. Ali bir gün Medine'nin dışında dolaştığı sırada bir Arap'ın kuyudan su çekip hayvanını suladığını görür. Ona, ücretle su çekebileceğini söyler. Arabın bu teklifi kabul etmesiyle birlikte Hz. Ali kuyudan su çekmeye başlar. Ancak bir ara kovanın ipi kopar ve kova kuyuya düşer. Bunu gören Arap, Hz. Ali'ye kızar. Hz. Ali ise elini kuyuya salıp kovayı çıkarır

³⁶ *Şia'nın Kur'an, İmamet ve Takıyye Anlayışı*, Sabri Hizmetli ve Haşan Onat çevirisinden nakleden Yörükân, a.g.e., s. 249

³⁷ El-Hulvî, a.g.e., s. 55

³⁸ Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal, Özgür Yayınları, İstanbul 2012, s.94

³⁹ Hacı Bektaş-ı Velî, a.g.e.,s. 5

ve Arabın eline verir.⁴⁰

Halifeliği döneminde bir gün Hz. Ali'yi seven bir köle, hırsızlık yaparken yakalanır ve onun huzuruna getirilir. Hz. Ali köleyi sorguladıktan sonra suçlu bulur onun elini keser. Köle, kesik koluyla yolda giderken Selman-ı Fârisî ve İbn Zekvân'a rastlar. Onlar, elini kimin kestiğini sorduklarında köle, "Müminlerin emiri, Hz. Ali kesti." der. İbn Zekvan kolunu kesen kimseyi niçin medh ettiğini sorar. Köle, "Nasıl medh etmeyeyim ki, hak üzere elimi keserek beni cehennem azabından kurtardı, kesmeseydi ben ahirette yanacaktım." der. Onun bu cevabı Hz. Ali'ye ulaştığında Hz. Ali, köleyi yanına çağırır ve kesik elini bir mendil ile bağlar ve üzerine dua eder. Örtü kaldırıldığında kesik elin eski haline geldiğine şahit olunur.⁴¹

Rivayete göre bir gün Hz. Muhammed ikinci namazı sonrasında, arkasını mihraba vererek, "Ey muhacir ve ensar! size Ebû Talib'in oğlu Ali'nin faziletinden haber vereyim mi? der ve anlatmaya başlar. "Mi'rac'a çıkarken dördüncü katta Ali bin Ebî Talib'e benzeyen bir şahsın, bir divanda oturduğunu gördüğümde ona dikkatlice baktım. Cebrail, benim burada oturana niçin dikkatli baktığımı sordu. Ona, oturan kimsenin Ali olup olmadığını sorduğumda Cebrail, hayır, değildir. Fakat melekler ona çok hayran olduklarından Allah, onun suretinde bir melek koydu, herkes ona bakıp Hazret-i Ali'deki muhabbetlerini tatmin ediyorlar, dedi. Melekler o kadar Hazret-i Ali'ye muntazırdılar ki onun suretine giren meleği diğer melekler saf saf ziyarete geliyorlar. Arzu ederse-
niz yaklaşıp selâm verin, dedi. Yanına gittim ve kendisini kucakladım. O da beni kucakladı. Onda Hazret-i Ali'nin esas kokusunu hissettim."⁴² buyurur.

Miraçla ilgili çok bilinen başka bir olay da Hz. Mu-

⁴⁰ Hz. Ali'in fazilet ve kerametleri hakkında bilgi için bkz. Metin And, Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 162-165; Sivasî, a.g.e., s. 305.

⁴¹ Sivasî, a.g.e., s. 395-6

⁴² Sivasî, a.g.e., s. 348

hammed'in yüzüğü meselesidir. Hz. Muhammed Miraca çıktığı zaman, dördüncü katta Allah'ın bir aslanını görür. Onun güzelliğini diller târif edemez. Cebrail'e o aslanın kim olduğunu sorar. Cebrail, "O gördüğün aslan yabancı değildir. Parmağınızdan yüzüğünüzü çıkarıp ağzına atın." der. Hz. Muhammed, yüzüğünü aslanın ağzına atar. Aslan da yüzüğü ağzına alır. Hz. Muhammed'e, bu aslanın durumunu yedince katta anlatır. Hazret-i Ali, ağzından yüzüğü çıkarır ve Peygamberin önüne koyar. Sahabenin Hz. Ali'ye olan sevgi ve hürmetleri bir kat daha artar.⁴³

Tahtacılar göre Hz. Muhammed, Miraç dönüşünde Üçler, Yediler ve Kırklara uğrar. Fakat bu üç kesim de aynıdır. Bazen Üçler suretinde, bazen Kırklar suretinde görünen aslında Ali'dir."⁴⁴

Yine bir gün Küfe halkı, "Ey Müminlerin Emiri, Fırat nehri bu sene çok taşı, ekinlere zarar veriyor, suyunun azalması için Allah'a dua et, diye niyazda bulunurlar. Hz. Ali evine girer ve Hz. Muhammed'in cübbesi ve sarığını giyininip asasını da eline alarak bir süre sonra dışarı çıkar. Sonra da bir at ister ve birlikte Fırat'a doğru giderler. Kendisi attan inip iki rekât namaz kılar. Asayı eline alıp köprünün üzerine çıkar. Asa ile suya bir işarette bulunur ve su bir hayli azalmağa başlar. Biraz daha azalsın, derler ve tekrar işaret buyurur. Üç defa işaret etmek suretiyle halkın istediği seviyeye kadar suyu azaltır."⁴⁵

5. Düldül ve Zülfikar

Hz. Ali ile en fazla özdeşleştirilen semboller atı Düldül ile kılıcı Zülfikardır. Rivayete göre bunlardan Düldül, Mısır Hükümdarı Mukavkıs tarafından Hz. Muhammed'e hediye olarak gönderilmiştir.⁴⁶ Hızlı yürümesi ve çevikliğinden dola-

⁴³ Sivasî, a.g.e., s. 320

⁴⁴ Yörükân, a.g.e., s. 57

⁴⁵ El-Hulvî, a.g.e.; Sivasî, a.g.e., s. 396

⁴⁶ Ali Yardım, "Düldül", DİA, XX, s. 20; Evliya Çelebi'ye göre ise Düldül, Mısır'ın Nasârâ şehrinde bir kayadan çıkmıştır. Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, C.XV, (Haz. Zuhûri Danışman), İstanbul 1971, s. 62

yı ona "kirpi" anlamına gelen Düldül adı verilmiştir. Hz. Muhammed'in savaşlarda ve diğer zamanlarda Düldül'e bindiği, sonra da onu Hz. Ali'ye bağışladığı söylenir.⁴⁷ Havernâme'de anlatılanlara göre ise Hz. Ali onu Magrib'de bir kese altına almıştır.⁴⁸ Başta cenkler olmak üzere kıssa ve hikâyelerde Düldül'e, efsanevi şekilde yer verilmektedir. Mesela onun kırk günlük yolu bir günde aldığı, kırk gün yem yemese, su içmese de güç ve kuvvetinden bir şey eksilmediği, sahibini bırakıp gitmediği, çağırması halinde nerede olsa geldiği ve Hz. Ali haricinde üzerine kimseyi bindirmediği söylenir.⁴⁹ Düldül'ün, ilk sıçrayışta doksan adım sıçradığı için kimse onun ne yöne gittiğini anlayamadığı, Hayber'in fethi sırasında hendekten otuz arşın daha ileri atladığı, Hz. Ali'ye kâfirlerin tuzağından haber verdiği ve kendisini satın almak isteyen Haveran'ın altmış adamını öldürdüğü geçer.⁵⁰

Hz. Ali ile özdeşleştirilen bir diğer sembol ise ucu çatallı (iki uçlu) olan kılıcı Zülfikar'dır. İki tarafı keskin, ortası yivli olduğu söylenen kılıcın, Bedir Gazvesinde ele geçirilen ganimetler arasında olduğu söylenir. Onun uzunluğunun yedi karış, eninin ise bir karış olduğu ve Merzûk es-Sakîl adlı bir kılıç ustası tarafından yapıldığı rivayet edilir.⁵¹ Hz. Muhammed'in, kılıcı Hz. Ali'ye Uhud Gazvesinde verdiği ve bu sırada, gökten "Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr/Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur." şeklinde bir nida geldiği ileri sürülür.⁵² Zülfikâr'ın Hz. Ali tarafından Necef denizine bırakılması vasiyet edilir.⁵³ Hz. Ali Cenklerinde an-

⁴⁷ İsmail Toprak, Hazreti Ali Cenklere, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2004, s. 28

⁴⁸ Demir-Dursun, a.g.e., s. 36

⁴⁹ Demir-Dursun, a.g.e., s. 158

⁵⁰ Demir-Dursun, a.g.e., s. 36-37

⁵¹ T.R. Topuzoğlu, "Zülfekâr", İA, XIII, s. 649-50

⁵² Şii geleneğine göre Zülfikar, Hz. Adem tarafından Musa'nın Asası, on emrin taşındığı ahit sandığı ve kendi tabutu ile beraber cennet bahçesinden çıkarılmıştır. Bkz. Jane Hathaway, "Unutulan İkon: Hz. Ali'nin Kılıcı Zülfikar'ın Osmanlı Türevi", (Çev. İdil Eser) Cogito, S. 19, İstanbul 1999, s. 147

⁵³ İsmail Toprak, Hazreti Ali Cenklere, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2004, s. 25

latılanlara göre Hz. Ali'nin Zülfikar hakkında, "Bu kılıca uzan desem beş yüz kulaç uzar, eğer ejderha ol desem, ejderha olur, eğer od ol desem od olur ve cihânı yakar." ⁵⁴ dediği kabul edilir. Bir diğer anlatıya göre kılıc düşmanın konumuna göre bazen kırk, bazen de yüz elli arşın uzayabilmektedir. Onun on kişi tarafından taşınamayacak kadar ağır olduğu, yine bir fili binicisiyle beraber ikiye bölerek yerin altmış arşın derinliğine saplandığı, kırk kişiyi birden biçecek kudrete sahip olduğu ve taşı kesecek kadar keskin olduğu da söylenmektedir.⁵⁵ Savaş meydanlarında karşılıklı mübarezelerde bazen yaralanmalar olduğu ve bu yaralılardan bazılarının zamanla iyileştiği ancak Hz. Ali'yle mübareze (teke tek savaş) edenlerin hiçbirinin aldıkları yaralardan kurtulmadıkları da anlatılmaktadır.⁵⁶

B. Halk İnanışlarında Hz. Ali İle İlgili Tasavvurlar

1. Ali Kayası

Kahramanmaraş On İki şubat ilçesi Bulutoğlu Mahallesi Karrut mezrası sınırları içerisinde bulunan ve ismi Hz. Ali'ye nispet edilen bir kayadır. Ali Kayası eski Kahramanmaraş-Kayseri karayolunun⁵⁷ 25. kilometresinde yolun sol tarafında, yerden 150 m. yükseklikte olduğu söylenen⁵⁸ düz bir kayadan oluşmaktadır.

Efsaneye göre Hz. Ali küffarla savaşa giderken yolu bu sarp ve yalçın kayaya düşer ve burada bir süre mola verir. Sonra kendi adıyla anılan kayanın üzerine geldiğinde, kayanın Güredi Kalesi'yle bittiğini ve aynı adı taşıyan Güredi (Tekir) suyunun da yine Ali Kayası tarafından tıkanıp bir göl

⁵⁴ Demir-Dursun, a.g.e., s. 185

⁵⁵ Toprak, a.g.e, s. 26

⁵⁶ Halil İbrahim Bulut, "Şii-Usuli Gelenekte Hz. Ali ve İmamatının Dayanakları: Şeyh Müfid Örneği", Hz. Ali -Sempozyum Bildirleri-, Tıbyan Yayıncılık, İzmir 2009, s. 109

⁵⁷ Önceki Kahraman Maraş-Kayseri karayolu Menzelet barajı suları içerisinde kaldığı için günümüzde güzergâh değişmiştir.

⁵⁸ Hülya Diker, "Kahramanmaraş'ın Kültür ve Turizm Değerleri", Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, 73. Yıl Özel Sayısı, Ankara 1993, s.60

haline geldiğini görür. Bu duruma müdahale etmek isteyen Hz. Ali, kılıcı Zülfikar'ı çekip kayaya vurduğunda kaya düz bir şekil alır ve Güredi suyu yol bulup Ceyhan Nehrine karışır. Bu sırada Güredi Kalesi de kılıç darbesinden dolayı yaklaşık 1,5 km. kuzeye uzaklaşır. O sırada kalenin küffarın eline geçtiğini gören Hz. Ali, Düldül'ü şaha kaldırır ve Ali Kayası'ndan Güredi Kalesi'ne atlayıverir. Kalede çetin bir savaş veren Hz. Ali, kaleyi kısa zamanda teslim alır ve kale kumandanı olan Keşiş'in başını Zülfikar'ın ucuna takıp söz konusu kayaya doğru fırlatır. Keşişin başı kayanın kuzey yüzüne isabet eder ve başın değdiği kaya parçası derhal oyulur. Söylenceye göre günümüzde "Keyiş/Keşiş" in Oyuğu (deliği) denilen bu yerdeki beyazlık, Keşişin saçları veya kafatasına ait parçalardır. Ancak kayanın düz ve yerden takriben 150 m. kadar yükseklikte olması dolayısıyla söz konusu oyuğa ulaşmak pek mümkün değildir.

Efsaneye göre Hz. Ali, kendi adıyla anılan kayada atı Düldül'ü arka ayakları üzerinde şaha kaldırır ve kuş uçuşu 40 km kadar uzaklıkta olan Osmaniye-Düziçi ilçesi sınırları içerisinde kalan "Yayla Düldül"ne konar. Bir başka rivayete göre Düldül sıçradığında Hacınınoğlu mahallesindeki "Ziyaret"e iner.

Ali Kayası'nın güney yamacında 45 m² kadar olan ve yöre halkı tarafından kutsal kabul edilen bir mağara bulunmaktadır. Düldül'ün söz konusu mağaraya girdiği, burada bir süre kaldığı ve hatta yaşadığı anlatılmaktadır⁵⁹. Mağaranın tam üzerinde ise derinliği 5 m. kadar olan ve yöre hal-

⁵⁹ Bir başka anlatıya göre Düldül, bu bölgeye Hz. Ali'nin vefatından sonra yalnız başına gelmiştir. Önce "Kaya Düldülü" sonra da "Yayla Düldülü"ne uğramış, buralarda gezinmiş, sularından içmiş, mağaralarında kışı geçirmiştir. Yörede onun yerden çok yüksek olan kayalara sıçrayabildiği, derisini ıslatmadan ırmakları geçebildiği ancak hızlı koşan bir at olmadığı anlatılmıştır. Atının bu yönünü eleştirenlere Hz. Ali'nin "Ben düşmanından korkmayacak kadar yürekli; onu kovalamayacak kadar merhametliyim" dediği rivayet edilmiştir. Oğuz Paköz, "Gıcılı'dan Düldül'e", Alkış Dergisi, Yıl.8, S.44, Mart-Nisan, Kahramanmaraş 2009, s.17

kı tarafından "Ziyaret Suyu" olarak adlandırılan bir de su kuyusu bulunmaktadır. Anlatılara göre Hz. Ali, Zülfikar'ın ucunu yere batırdığında kaya oyulur ve oyulan yerden su çıkar, sudan hem kendisi hem de atı içer. Bu su ile abdest aldığı da söylenen Hz. Ali'nin kuyunun hemen yakınında namaz kıldığı, namaz esnasında diz kapağının isabet ettiği kayanın oyulduğu ve dizlerinin izinin çıktığı varsayılmakta ve bu yere de yöre halkı "Hz. Ali'nin namaz kıldığı yer" demektedir. Mağaradan "Ziyaret Suyu"na çıkılan patika yol üzerindeki taş oyuklarının ise Hz. Ali'nin atı Düldül'ün ayak izleri olduğu söylenmektedir.

Ali Kayası Kahramanmaraş ile çevre il ve ilçelerden gelen kimseler tarafından yılın her mevsiminde ziyaret edilmektedir. Buraya gelenler Hz. Ali'nin namaz kıldığı ve atının izi olduğu söylenen yer başta olmak üzere kutsal kabul edilen yerleri dolaşarak dua etmekte namaz kılmakta ve söz konusu izlere yüz sürmektedirler.

2. Eğri Düldül

En yakın yerleşim yeri Kalekaya mahallesinin yaklaşık 15 km. batısında Çokran mahallesi sınırları içerisinde bir dağ/kaya'dır. Burada dağın zirvesindeki bir kayanın yüzeyinde Hz. Ali'nin atı Düldül'e ait olduğu söylenen bir iz bulunmaktadır. İnanışa göre Hz. Ali buraları İslamlaştırmak için gelmiş, Eğri Düldül'ün üzerinde bulunduğu sırada kılıcı Zülfikar'ı Osmaniye sınırları içerisinde bulunan Anavarza Kalesi'ne sallamış ve kale derhal Müslümanların eline geçmiştir. Hz. Ali atı ile Eğri Düldül yanında Sadıklı Mahallesi sınırları içerisinde bulunan "Kefen Düldül'ü" Zindan Düldül'ü Yeşildere mahallesindeki Kaya Düldül'ü ile Beşik Düldül'ü denilen dağları da atıyla dolaşmıştır. Aralarında yaklaşık 5 km. mesafe bulunan ve birbirleriyle aynı yüksekliğe sahip olan Zindan'dan Kefen'e atlamış bu dağda bir süre kalmıştır. Düldül dağları üzerinden sürekli seferler yaptığına inanılan Hz. Ali'nin atının en fazla Eğri Düldül'de zorlandığı da söylenmektedir. Nitekim at diğer Düldüller'den Eğri Düldül'e

atlarırken Hz. Ali'nin dağa "Eğil ya mübarek!" dediği, dağın eğildiği, geçtikten sonra "Doğrul ya mübarek" dediğinde ise dağın doğrulduğuna inanılır. Hz. Ali'nin dağa "eğil" demesinin yörede yanlış telaffuzla "eğri" şekline, dağın da "Eğri Düldül" şekline dönüştürüldüğü söylenir.

Düldül, üzerinde Hz. Ali olduğu halde Zindan Düldülü'nün üzerinden geçtiği sırada ayağı dağın zirvesinde bir kayaya çarpıp yaralanır. Bu halde yoluna devam eder ve Düziçi ilçesinde Toprak Düldül'ü denilen dağın üzerine konar. Atın yarasını gören Hz. Ali, onu iyileştirmek için zirveden Ceyhan Nehri'ne yakın bir yere kadar getirir. Zülfikar'ını yere vurduğunda oradan derhal bir su çıkar ve atın ayağındaki yarayı onunla temizler. Günümüze Haruniye İçmeleri adıyla anılan su, Hz. Ali'nin Zülfikar'ının yere saplanmasıyla çıkan su olduğuna inanılır.

Anlatılara göre, Milli Mücadele ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi savaşlar sırasında Eğri Düldül'den Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'ın silüetine benzer çift ağızlı bir kılıcın kırmızı bir ateş alevi şeklinde düşman kuvvetlerinin üzerlerine doğru gittiği söylenmektedir.

Eğri Düldül'deki beyaz renkli geyiklerin avlanmaması gerektiği, aksi davranışın günah olduğu söylenir. Buna rağmen geyikleri avlamak isteyen avcılarının ne kadar usta dahi olsalar onları avlayamadıkları da anlatılmaktadır.

Hz. Ali'nin atının izi olduğu söylenen yere 50 m. mesafedeki su da yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmektedir. Ziyaret suyu olarak bilinen suyun, Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar ve atı Düldül ile yakından irtibatı olduğuna inanılmaktadır. Akmayan, üzerinden alınmakla da eksilmeyen suyun yağmurun az veya çok yağması ile bir ilgisinin olmadığı yaz-kış seviyesini koruduğu anlatılmaktadır.

3. Balıklı Pınar

Elbistan-Demircilik mahallesinin bir kilometre kuzeybatısında yer alan bir pınardır. 4 metrekare kadar olan pınar

vaktiyle yer seviyesinden iki metre kadar aşağıda olup, taş basamakla inilirken etrafı taş duvarla örülerek yer seviyesine kadar yükseltilmiştir.

Efsaneye göre Hz. Ali, atı Düldül ile buraya gelir, atın ön ayaklarını yere vurmasıyla beraber günümüzde kutsal kabul edilen pınar kaynamaya başlar ve pınardan hem Hz. Ali, hem de atı Düldül kanıncaya kadar içerler. Akabinde ise Hz. Ali atı Düldülü şaha kaldırır ve at pınarın yanı başındaki taşın üzerine basarak takriben 30 km. uzaklıkta Afşin ilçesi sınırları içerisinde bulunan Ashab-ı Kehf'e⁶⁰ atlar. Bu sırada ise Pınar'ın kuzey doğusunda bulunan taşın üzerinde hem Hz. Ali, hem de atı Düldül'ün ayak izleri oluşuverir⁶¹.

Pınarın doğusunda bulunan taşın yöre halkı "Dilek Taş"ı ya da "Hz. Ali Taşı" adını vermektedirler. Hz. Ali'nin söz konusu taşın atını bağladığına inanılmaktadır. Sadece küçük bir çocuğun elinin geçeceği kadar bir genişliğe sahip olan delikli taşın çeşitli istekler dilenerek bez bağlanmaktadır.

Ziyaretin on beş metre güneyinde bulunan, yükseklikleri 15-20 metre kadar olan sıra halindeki kavak ağaçları da yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmektedir. Köyde "Bektaş divanesi" olduğu söylenen bir kadın yaz kış, yağmur çamur demeden sürekli ziyarete gitmekte, burada dua ve niyazda bulunmaktadır. Kadın köylülere, ziyaretin sekiz on metre kadar güneyindeki kavak ağaçlarının başta cuma akşamları olmak üzere bazı önemli gün ve gecelerde pınar için secdeye kapandığını söyler. Ancak köyden kimse kadına inanmaz. Kadın bir gün ağaçlar yine secdeye vardıklarında başındaki örtüyü çıkarır ve ağaçlardan uzun olanının en uç noktasına bağlar. Köylüler ertesi gün gelip baktıklarında en

⁶⁰ Kur'an-ı kerim'in Kehf suresinde anlatılan ve 309 yıl uydukları belirtilen Eshab-ı Kehfin (mağara arkadaşları) yedilerin, Afşin ilçesinin dört kilometre kuzeyinde yer alan bir mağarada olduğuna inanılmaktadır.

⁶¹ Yöre halkının anlattığına göre Hz. Ali ve atı Düldül ne zaman bir taş ya da kayanın üzerine bassa onları hamur gibi yoğurur ve izleri kaya ya da taşın üzerine çıkarır.

büyük ağacın tepesine bağlanmış bir örtünün olduğunu görürler. O günden sonra ağaçlara kutsiyet atfederler.

Buraya gelen ziyaretçilerin Hz. Ali ve atının ayak izleri olarak bilinen yerleri öpüp buralara yüz sürmekte, çeşitli dilekler tutarak Balıklı Pınara madeni para, boncuk ve düğme gibi çeşitli eşyalar atmaktadırlar. Ayrıca burada bulunan balıklar yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmekte ve onlara hiçbir şekilde dokunulmamaktadır.

4. Al Kaya

Nurhak ilçesinin beş kilometre güneyinde Sarıalan yayla yolu üzerinde Eski Köyün bir kilometre doğusunda yer alan bir kayadır. Günümüzde "Algay/Alkay" deresi olarak bilinen akarsuyun içerisinde kalan kaya iki parçadan oluşmaktadır.

Efsaneye göre, Hz. Ali küffarla savaşmak için askerlerinin başında doğruya doğru sefere çıkar. "Algay/Alkay" mevkiine geldiğinde önüne büyük bir kaya parçası gelir.⁶² Ne yaparsa da kayadan geçit bulup yoluna devam edemez. Bunun üzerine Zülfikar'ını çeker ve kayaya "al kaya"⁶³ diyerek vurur, kaya ortadan ikiye ayrılır ve böylece asker yoluna devam eder.

Yöre halkı tarafından kutsal kabul edilen "Al Kaya"nın da içerisinde olduğu Sarıalan yolu, zaman içerisinde hizmet veremez hale gelir ve genişletilmesine karar verilir. İddiaya göre köylüler "Al Kaya"yı da genişletmek isteyen kepçe operatörüne "Burada Hz. Ali'nin kılıcının izi var; kepçen işlemez; aracın arıza yapar." derlerse de operatör dinlemez, Al Kaya'nın yakınlarına gelir ve kepçesini kayaya doğru sürmeye başlar. Al Kaya'ya yaklaşıldığında kepçenin önüne küçük bir taş parçası çıkar. Operatör onu yerinden sökmeye uğraşsa

⁶² Kayanın yüksekliği üç metre, uzunluğu ise on beş metre kadardır. Anlatılara göre Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar kesilecek şeyin boyutuna göre uzamakta ya da kısalabilmektedir.

⁶³ "Al kaya" isminin Hz. Ali'nin kayaya kılıcı ile vururken söylediği bir hitap şekli olduğu söylenmiştir.

da bunda başarılı olamaz. Küçük bir taş parçasını sökmeye muktedir olmayan kepçenin, metrelerce yüksekliği ve ağırlığı olan Al Kaya'yı sökmesinin mümkün olamayacağını anlayan operatör, bu eyleminden vazgeçmek zorunda kalır.

Günümüzde özellikle yolu buradan geçenler tarafından bu kayaya dokunulup eller yüze sürülerek dua edilir.

5. Ziyaret

Andırın ilçesi Çokak mahallesinin kuzeyinde yaklaşık 2.000 m. yükseklikte "Ziyaret Dağı" nın tepesindedir. Dağ adını buradaki ziyaretten almıştır. Ziyaret olarak bilinen yerin dört tarafı ne zaman yapıldığı belli olmayan duvarla çevrilidir. Çevrili alanın içerisinde herhangi bir mezar bulunmamaktadır. Fakat köylülere göre burası veli bir zatın makamıdır.

Buraya Hz. Ali'nin de geldiğine inanılır. Nitekim ziyaret tepesinin yaklaşık 500 m. doğusunda bir vadinin içerisinde Çulyırtan yaylasına giden patika yol üzerinde bir kayanın üzerinde Hz. Ali ve atının ayak izleri bulunmaktadır. Rivayete göre Hz. Ali burada bir süre mola vermiş, bu sırada abdest almak için çarığını çıkarmış ve çıplak ayağıyla kayanın üstüne basmasıyla ayak izleri çıkmıştır. Hz. Ali'nin peşinden gelen Düldül'ün de sağ ön ayağını basmasıyla onun da ayak izi çıkmıştır. Yaylaya giden patika yol üzerinde olan izler yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmektedir. Belirli bir amaç için ziyaret edilmeyen ayak izleri, yaylaya gidip gelen köylüler tarafından korunmakta ve izlere el sürülerek Hz. Ali'nin ruhuna bir Fatiha okunmaktadır.

6. Tahtalı Ziyareti

Kahramanmaraş Onikişubat ilçesi Çukurhisar mahallesinin dört-beş kilometre kadar güneydoğusunda "ziyaret" mevkiinde yer alan bir mezar vardır. Burasının üzeri tahta ile kaplanmış olduğu için adına "Tahtalı Ziyaret" denilmiştir. Kayseri'yi Halep Vilayetine bağlayan tarihi İpek Yolu üzerinde olan bu yapının, Hz. Ali tarafından inşa edildiği, içerisinde

de bulunan mezarın ise bir şehit veya evliyaya ait olabileceği kabul edilir.

Duvarın dış kısmında tahminen yerden iki metre kadar yükseklikte olan ve duvar taşı olarak kullanılmış bir taşın üzerinde ise Hz. Ali'nin atı Düldül'e ait olduğuna inanılan bir at izi bulunmaktadır. Yöre halkının "Düldül'ün ayak izi" olarak isimlendirdiği taşın hem duvarın içindeki hem de dışındaki uzantısı ziyarete gelen kimseler tarafından öpülüp yüz sürülmektedir.

7. Kayranlı Ziyareti

Andırın ilçesi Geben kasabası sınırları içerisinde Kayranlı Dağının zirvesinde "Ziyaret Tepesi" denilen mevkiye yer alan bir türbe ziyaretidir. Etrafı taşlarla çevrili türbede herhangi bir mezar bulunmamaktadır. Burası Geben'e yaklaşık yedi kilometre mesafede olan türbedir. Burada Hz. Ali'nin ismi bilinmeyen bir arkadaşının yattığına inanılmaktadır. Rivayete göre; Düldül, Hz. Ali olmaksızın kendi başına türbenin bulunduğu alana Hz. Ali'nin yaralı bir arkadaşını getirip bırakmış ve burada iyileşmesini sağlamıştır.

Türbenin on beş metre kadar aşağısında düz bir kayanın yüzeyinden çıkan ve adına "Kırk Suyu" denilen su da kutsal kabul edilmektedir. Bir musluktan akan su kadar olmasına rağmen, küçük bir alanda birikmekte ve buradan da herhangi bir yere akmamaktadır. Ziyaretçilerin de kullanmasına rağmen küçük gölette bir taşma ve eksilme olmamaktadır. Kırk Suyu'nun çıktığı kayanın yüzeyinde Hz. Ali'nin atı Düldüle ait olduğu kabul edilen dört ayak izi bulunmaktadır. Efsaneye göre Düldül yaralı kişiyi getirdiğinde ilk kez söz konusu kayanın yüzeyine konmuştur.

8. Götüren Yaylası

Çağlayancerit ilçesi sınırları içerisinde Engizek Dağı'nın zirvesinde "Ziyaret tepesi" denilen yerde bulunan bir ağaç ziyaretidir. Birkaç asırlık olduğu söylenen ardıç ağacı, yapılış tarihi bilinemeyen, ancak birkaç bin yıllık olduğu düşünülen

bir duvarla çevrilidir. Girişi güney doğu yönündedir. Ağacın yakınlarında mezar bulunmamaktadır. Ancak yöre halkı yakınlarında bir velinin mezarının olması gerektiğini düşünmektedir.

Buranın yakınlarındaki kayaların üzerinde bulunan izlerin ise Düldül'e ait olduğuna inanılmaktadır. Yöre halkı arasında anlatılan bir rivayete göre; Hz Ali, küffarla savaşmak için Düldül ile Arabistan'dan buraya gelmiş, bir süre konakladıktan sonra Anadolu içlerine geçmiştir. Düldül'e ait olduğu söylenen izlerin yer aldığı bölgeyi yöre halkı "At izi" adıyla anmakta ve izlere saygı duymaktadır. Yolu buraya düşenler izlerin olduğu taşları öpmekte sonra da Hz. Ali'nin ruhuna Fatiha bağışlamaktadırlar.

9. Yongalı

Yongalı, Nurhak ilçesinin beş kilometre güney doğusunda Şahin Dağı'nın karşısında "Ziyaret tepesi" denilen yerdedir. Etrafı taş duvarlarla çevrili olan alanın içerisinde üç dört asırlık olduğu düşünülen bir ardıç ağacı bulunmaktadır. Ağacın çevresinde bir velinin yattığına inanılmaktadır. Bazılarına göre ise çevrili alanın içerisinde eskiden bir mezar varken zaman içerisinde kaybolmuştur. İnanışa göre Yongalı, Üçardıç ve Gaf Dede, bölgenin fethi sırasında şehit olan üç kardeşlerdir. Kardeşler belirli zamanlarda kudret topu atarak birbirleriyle haberleşmektedirler. Bazı gün ve gecelerde de ziyaretlerin olduğu yerlerde yeşil ışık yanmaktadır.

Yongalı'nın yüz elli metre kuzey doğusundaki mağaranın tavanından damlalar halinde akan su, şifalı kabul edilmektedir. Vücudunda yarası, lekesi, ağrısı ve sızısı olanlar ile cilt hastaları bu sudan içmekte ve banyo etmektedir. Suyun bu hastalıklara iyi geldiği zira Hz. Ali'nin de aynı mağaraya uğrayıp damlayan sudan içtiği, onun elinin değdiği suyun tüm hastalıklar ve günahları arındıracağı inancı hâkimdir. Mağaranın güneye bakan tarafındaki kayanın yüzeyinde de Düldül'ün nal izi bulunmaktadır. Ri-

vayete göre Hz. Ali'nin atı önce buraya iner, sonra da mağaraya girip su içer.

10. Gaffar Baba

Gaffar Baba, Pazarcık ilçesi Çöçelli mahallesinin yaklaşık beş yüz metre güneyinde bir tepenin üzerindedir. Allıkaya mevki de denilen bu yerde Gaffar adında birisine ait bir mezar bulunmaktadır.

Gaffar Baba'nın üç kilometre güneydoğusunda köyün en yüksek tepesi olan Sarnıç mevkiinde ise Hz. Ali'nin Düldül'üne ait olduğu söylenen dört nal izi bulunmaktadır. Rivayete göre Düldül havada uçarken susamış ve buraya konup su içmiştir. Bu sırada da nalının izleri kayanın üzerine çıkmıştır. Çıkılması zor olduğu için yalnızca gençler tarafından ziyaret edilebilen izler, yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmekte ve onlara niyaz olunmaktadır. İzlerin olduğu yerin hemen altındaki kare şeklindeki sarnıçtan Düldül'ün su içtiği kabul edilmekte ve yaz aylarında hayvanların hastalanmaması için onlara buradan su içirilmektedir.

11. Kabarcık Dede

Kabarcık Dede, Pazarcık ilçesi Eski Evri⁶⁴ mahallesinden ilçeye giden eski yol üzerinde köye yaklaşık üç kilometre mesafededir. Etrafı, hayvanlar geçemesin diye büyük taşlarla çevrilmiş olan alan, üç bin metrekare kadardır. Alanın içerisinde yöre halkı tarafından kutsal kabul edilen meşe ağaçları ve Kabarcık Dede'nin mezarı bulunmaktadır. Dede'nin ne zaman yaşadığı ve gerçekte kimliği bilinmese de bölgenin İslamlaşması sırasında Hz. Ali'nin ordusuyla buralara kadar gelip şehit olan birisi olduğu kabul edilmektedir.

Kabarcık Dede'nin yaklaşık beş yüz metre kuzeyinde Hz. Ali'nin Düldül'üne ait olduğuna inanılan bir de at izi bulunmaktadır. Evri'ye giden eski patika yol üzerinde, hemen sağda olan iz, köylüler tarafından kutsal kabul edilmektedir.

⁶⁴ 1984'de meydana gelen depremde köydeki birçok evin yıkılması üzerine yeni köy, 4 km. kuzeye taşınmıştır. Yeni köye "Yeni Evri" önceki köye ise "Eski Evri" denilmektedir.

Yolcular izin yanına geldiklerinde mola vermekte ve Hz. Ali'nin ruhuna Fatiha bağışlamadan geçmemektedirler. Ayrıca burası genç nesillere "Bu iz Ali Efendimizin atının izidir." denilerek tanıtılmakta ve izin unutulmaması sağlanmaktadır. Rivayete göre Hz. Ali atıyla buraya inmiş ve buradan da Yeni Evri beldesi girişindeki "Mizmil" denilen yere ulaşmış. Yolculuğu sırasında bir yumurta yemiştir. Ancak Hz. Ali, yediği yumurtadan tiksiniştir ve onu yere tükürmüştür. Yumurtanın düştüğü yerden adına "Yediye çiçeği" denilen sarı renkli bir çiçek çıkıvermiştir. Şubat ayı içerisinde çıkan ve ancak birkaç gün canlı kalabildiği söylenen çiçeğin sarı olan rengini Hz. Ali'nin yediği yumurtadan aldığı düşünülmektedir. Yalnızca bu alanda çıkan ve çok narin olduğu söylenen çiçeğin aynı zamanda çok güzel koktuğu da ifade edilmektedir. Kutsal kabul edildiği için koparılmaması, yalnızca koklanması gerektiğine inanılmaktadır.

12. Ali Gölü

Nurhak ilçesine ismini veren Nurhak Dağı'nın zirvesinin bir kilometre kuzeyinde küçük bir krater gölüdür. Söylenenlere göre Hz. Ali, küffarla savaşa giderken Nurhak Dağı'na uğramış ve burada bir süre kalmıştır. Hz. Ali, gölün bulunduğu alanda sofrasını açıp yemek yemiştir. Yemeğin ardından sofrada bulunan ekmek kırıntılarını dağın kuzeyine, mataradaki suyu gölün olduğu yere dökmüş böylelikle günümüzdeki göl oluşmuştur.⁶⁵ Bundan dolayı da "Ali gölü"⁶⁶ nün

⁶⁵ Yöre halkı bundan dolayı dağın kuzeyinin ovalık, güneyinin ise sulak olduğunu söyler.

⁶⁶ Göle, Ali isminin verilmesi ile ilgili iki farklı efsane anlatılmaktadır. Rivayete göre; yörede Ali adında bir çoban, bir ağanın koyunlarını otlatmaktadır. Ağanın dillere destan güzel bir kızı vardır ve kız çoban Ali'ye âşıktır. Çoban Ali de beyin kızına âşıktır. Bu durumu öğrenen ağa, kızını çoban Ali'ye vermek istememektedir. Esas niyeti Ali'yi öldürmek olan ağa, bir gün onu yanına çağırarak "Şayet bu kızı Nurhak dağında geçirirsen, kızımı sana veririm" der. Çoban Ali çok sevdiği kıza kavuşmak için atını Nurhak Dağı'na sürer ve bugünkü Ali gölünün hemen yanında bulunan ve gölün suyuna kaynaklık eden bir mağaraya sığınır. Çetin kış şartlarına ancak kısa bir süre dayanabilen Ali, bahar mevsimine ulaşmadan ölür. Mağara duvarlarında Ali'nin ölüm nedeni ile ilgili; "Açlıktan ve susuzluktan değil, dağların uğultusundan öldü."

kirletilmemesi, özel halde iken elin sokulmaması, suyu ile yemek yapılmaması ve taharet suyu olarak kullanılmaması gerektiğine inanılır. Göl oluştuktan sonra Hz. Ali, elini suya daldırılmış, mevsim yaz olmasına rağmen göl derhal buza dönüşmüş. Bu yüzden de göle "Ali gölü" denilmiştir.

Efsaneye göre, Ali gölü⁶⁷ çevresinde yaşayan Hz. Ali, burada bir takım izler de bırakmıştır. Nitekim o, gölün yakınlarında bulunan bir kayanın üzerinde yatmak istediğinde kaya döşek halini almış, taş ise yastık şekline dönüşmüş. Sanki bir yer yatağı ve baş yastığını andıran bu düz kaya parçalarından yatağa benzeyenine "Hz. Ali'nin somyası" batı ucunda bulunan taş ise "Hz. Ali'nin Yastığı" denilmektedir. Aynı kayadaki ince uzun çukurlukların ise Hz. Ali'nin elinin izi olduğu söylenmektedir.

Bu yerin karşısında oldukça yüksek ve yüzeyi düz olan kayanın üzerindeki derin çukurun ise Hz. Ali'nin atının izi olduğu rivayet edilir. Ziyaretçiler buraya ulaştıklarında Hz. Ali'nin el izleri, döşegi ve yastığını öpüp onlara yüz sürmektedirler. Onun yattığı yere yatmakta ve başını koyduğu yastığa baş koymaktadırlar.

Yöre halkı, gölün hemen üst tarafında etrafı taşlarla çevrilmiş yaklaşık üç metre karelik alanın biraz aşağısında bir kayanın içerisinden çıkan suya ise "Ziyaret suyu" demek-

şeklinde bir yazı bulunur. Mağara önündeki içi çukur taşın da Ali'nin atını yemlediği taş olduğuna inanılır. (Şaziye KARLIKLI, Değişimin Simgelediği Kent Kahramanmaraş, Bizim iller I , ? 1975 s. 106) Bir başka rivayete göre ise; Ali adında bir genç Nurhak da bir kıza âşık olur, kız da Ali'ye. Ancak kızın babası bu aşkı görmezlikten gelip kızını başka bir gençle evlendirir. Bu acıya dayanamayan Ali, aşkından dağlara çekilir ve mağarada inleye inleye ölür. İnanişâ göre mağaranın hâlâ inlemesi de bundandır.

⁶⁷ Karahasanuşağı köylülerine göre, Hz. Ali'ye izafeten gölün adı "Ali gül", dağın adı ise "Gül" veya "Ali Gül"dür. Dolayısıyla köylüler, ziyaretin akabinde doğacak çocukları erkek olursa ismini "Aligül", kız olursa da "Gülay" koymaktadırlar. Elbistan'a bağlı olan köyde nüfusa kayıtlı çok sayıda "Aligül ve Gülay" isimli kişi bulunmaktadır.

tedirler. İçilmesi ve çıplak ayakla girilmesi dışında başka amaçlar için kullanılmaması gerektiği belirtilen suyun, Zülfikar'ın ucunun değmesiyle çıktığı söylenmektedir. Birkaç metre aktıktan sonra kayaların arasında kaybolan suya diz kapağı seviyesine kadar girip bir süre beklendiğinde hastalıkların geçeceğine inanılmaktadır.

13. Hızır-İlyas Ziyareti

Göksun ilçesi Göynük mahallesi'nin beş yüz metre doğusunda "Büyük Dağın" köye bakan eteğinde, köyden Göksun'a giden eski yolun sağında yer alan bir kaya, ziyaret kabul edilmektedir.

Anlatıldığına göre söz konusu yerde çok önceleri iri bir kaya parçası varmış ve hiç kimseye geçit vermezmiş. Bir gün Hızır'ın (Hz.Ali⁶⁸) yolu buraya uğramış ve kayanın vadiye açılan yolu kapadığını görmüş. İnsanların rahat bir şekilde menzillerine ulaşabilmeleri için kılıcını çekmiş, bir bütün halinde olan kayayı ortadan ikiye ayırırvermiş. İnsanlar o günden sonra yollarına rahat bir şekilde devam etmeye başlamışlar.

Sonrasında ise Hızır'ın (Hz.Ali'nin) burada bir süre dinlenmek istediği ve ortadan ikiye ayırdığı kayaya sırtını ve başını koyarak ona yaslandığı, bu sırada kayanın yüzeyinde Hızır'ın sırt ve başının izinin çıktığı görülmüştür. Yerden on metre kadar yükseklikte olan kayanın yüzeyindeki taş oyuklarını köy halkı "Hz. Ali'nin sırtı ve başının izi" olarak kabul etmektedirler.

Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıda ele aldığımız örneklerden de anlaşıldığı üzere, Anadolu'nun birçok yerinde görülen Hz. Ali ve onunla ilişkilendirilen Düldül ve Zülfikar gibi bu unsurların, Kahramanmaraş ve çevresinde günümüzde canlı bir şekilde yaşa-

⁶⁸ Göynüklülere göre kayayı ikiye ayıran kimse Hz. Ali'dir. O Hızır şekline bürünerek buralara kadar gelmiş ve Zülfikar'ı ile kayayı ortadan ikiye ayırmıştır.

tıldığını söylemek mümkündür. Esasında İslam tarihi kaynakları Hz. Ali'nin Kahramanmaraş ve çevresine geldiğini söylememesine rağmen gönlü Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisiyle dolu olan yöre insanı, onlar bu topraklara gelmesede sembollerini getirme yoluna gitmiş, onu bir halk kahramanı olarak tasavvur etmişlerdir. Onun cömertliği, dürüstlüğü, mertliği, hoşgörüsü ve ilmi özellikleri Anadolu halkı tarafından örnek alınmıştır. Bu topraklarda şehirli köylü, Alevi-Sünni ayrımı olmaksızın tüm kesimler tarafından ortak değer olarak kabul görmüştür. Kahramanmaraş ve çevresinde tespit ettiğimiz Hz. Ali algısı da bunu kanıtlamaktadır. Gerek tarihi realiteler, gerekse İslam akaidi açısından bu anlatıları temellendirmek mümkün gözükmemektedir. Ancak bu anlatıların halkı birbirine bağladığı, onların zor zamanlarında gerek Zülfikar'ının gerekse bizatihi kendisinin imdada yetiştiği görülmektedir. Özellikle şunu da belirtmek gerekir ki, Hz. Ali algısını yansıtan yukarıdaki örneklerin yer aldığı mekânların birçoğu Sünni toplumun yaşadığı mekânlardır ve bahsedilen Hz. Ali algısı yörenin Sünni kesimleri arasında da en az Alevi kesimler kadar yaygındır. Bu nedenle Hz. Ali algısı tüm Anadolu insanının ortak değeridir.

Bunun yanında Kahramanmaraş ve çevresinde Hz. Ali, atı Düldül ve kılıcı Zülfikarla bağlantı kurularak kutsallaştırılan dağ, kaya, pınar ve mağara gibi sembollerin Geleneksel Türk Dinindeki yer-su inancı ve atalar kültürünün izlerini taşıdığını söylemek de mümkündür.

Yine, tespitlerimizden hareketle şunu da ilave edebiliriz ki Hz. Ali, Müslüman Türk toplumunu bir arada tutan en anlamlı sembollerden birisidir. Toplumsal hayatta o, insanların davranış kalıpları da dâhil olmak üzere hayatın belli bir düzen içerisinde hareketini sağlayan anlam dünyasının en önemli kutsalları arasındadır. Bir kutsal ya da sembol toplum üyeleri tarafından sürekli tekrarlanmak suretiyle güçlendirilmeye ve meşrulaştırılmaya ihtiyaç duyar. Aksi durumda son derece kırılğan olan manevi dünya yok olmaya

başlar ve hayat anlamsızlaşır. Bunun sonucunda da toplumun sağlıklı bir şekilde işleyişi zorlaşır. Toplumun kaynaştıran, Alevi'si ve Sünni'siyle onları bir arada tutan Hz. Ali ve onun kutsal sembollerinin canlı tutulmasının faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Kaynakça

- Adıbelli, Ramazan, Mircea Eliade ve Din (Mircea Eliade'nin Din Bilimleri Çalışmalarının Metodolojik Açından Değerlendirilmesi), İz Yayıncılık, İstanbul 2011
- Allen, Douglas, "Phenomenology Of Religion" Encyclopedia of Religion, ed. Mircea Eliade, (çev. Mehmet Katar, AÜİFD, XXXV/35
- And, Metin, Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002
- Atalan, Mehmet, "Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri", e-Makâlât Mezhep Araştırmaları, C.1/2, Güz 2008
- Aydın, Mehmet, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Din Bilimleri Yayını, Konya 2005
- Bulut, Halil İbrahim, "Şii-Usuli Gelenekte Hz. Ali ve İmamatinin Dayanakları: Şeyh Müfid Örneği", Hz. Ali - Sempozyum Bildirleri-, Tıbyan Yayıncılık, İzmir 2009
- Burns, I.F., "Holy" Encyclopedia of Religion and Ethics, ed. James Hosting, Charles Scribner's and sons co. USA 1918, part 6
- Cilacı, Osman, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yayınevi, İstanbul 2001
- Colpe, Cristen "Sacred and The Profane", Encyclopedia of Religion, ed. Lindsay Jones, Thomas&Gale Publishing Second Edition, USA 2005, C.12
- De Jong, Frederick, "Bektâşilik'te İkonografi", Ocak, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005
- Demir, Necati, Mehmet Dursun Erdem, Hazret-i Ali Cenkleri,

- C.I, Destan Yayınları, Ankara 2007
- Demirci, Kürşat, Dinler Tarihinin Meseleleri, İstanbul 1997
- Diker, Hülya "Kahramanmaraş'ın Kültür ve Turizm Değerleri", Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, 73. Yıl Özel Sayısı, Ankara 1993
- Dur, Muhammet, "Hz. Ali'yi Şah Hatayî'nin Şiirlerinden Okumak", Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslar arası Sempozyumu 03-05 Ekim 2013, C. 2, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2014
- El-Hulvî, Mahmud Cemaleddin, Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemeât-ı Ulviyye, Halvetî Büyüklerinin Tatlı Halleri, (Haz. Mehmet Serhan Tayşi), Semerkand, İstanbul 2013
- Eliade, Mircea, "Dinlerdeki Sembollerin Araştırılması Konusunda Metodolojik Düşünceler" Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri, (Editör, Mehmet Aydın) Konya 2003
- Eliade, Mircea, Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi, (Çev. Mustafa Ünal), Serhat Kitabevi, Konya 2005
- Eliade, Mircea, Kutsal ve Dindışı, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara 1991
- Emiroğlu, Kudret, Aydın, Suavi, Antropoloji Sözlüğü, Ankara 2003
- Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, C.XV, (Haz. Zuhûrî Danışman), İstanbul 1971
- Fığlalı, Ethem Ruhi, Türkiye'de Alevilik Bektâşilik, Selçuk Yayınları, İstanbul 1991
- Fuzulî, Hadikatü's-Sü'eda, (Haz. Şeyma Güngör), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987
- Güç, Ahmet, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", Dinler Tarihi Araştırmaları I, (Sempozyum 08-09 Kasım 1996, Ankara), Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 1998

- Hathaway, Jane, "Unutulan İkon: Hz. Ali'nin Kılıcı Zülfikar'ın Osmanlı Türevi", (Çev. İdil Eser) Cogito, S. 19, İstanbul 1999
- İbn Hişam, Siret-i İbn-i Hişam Tercemesi, C.II, (Trc. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul 1994
- İnan, Abdülkadir, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. I, S. IV, Ankara 1952
- Karlıklı, Şaziye, Değişimin Simgelediği Kent Kahramanmaraş, Bizim iller I , ? 1975
- Kitâb-ı Cabbâr Kulu, (Haz. Osman Eğri), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2012
- Kurtuluş, Rıza, "Mezârîşerif" DİA, C. 29
- Mattei, Jean-Louis, Hz. Ali Cenknâmeleri, Kitabevi, İstanbul 2004
- Melikoff, İrene, "Bektaşî-Aleviler'de Ali'nin Tanrılaştırılması", Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005
- Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-Name", (Haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1990
- Nigosian, S.A, World Religions A Historical Approach, Bedford/St. Martin Publishing, New York 2008, Fourth Edition
- Ocak, Ahmet Yaşar, Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983
- Ocak, Ahmet Yaşar, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005
- Ocak, Ahmet Yaşar, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara 1984
- Öztelli, Cahit, Pir Sultan Abdal, Özgür Yayınları, İstanbul 2012
- Paköz, Oğuz, "Gıcılı'dan Düldül'e", Alkış Dergisi, Yıl.8, S.44, Mart-Nisan, Kahramanmaraş 2009

- Sarıkaya, Saffet, "Bektaşî ve Alevîlerde Hz. Ali'nin Tanrılaştırılması İddialarına Dair Bir Değerlendirme" Hz. Ali -Sempozyum Bildirleri-, Tıbyan Yayıncılık, İzmir 2009
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, Din Fenomenolojisi, (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri), Fakülte Kitabevi, Isparta 2011
- Sivasî, Şemseddin, Peygamberimizin Sevgilisi Dört Halifenin Menkıbeleri (Menakîb-ı Çehâr Yâr-ı Güzin), Saadet Yayınevi, İstanbul ?
- Şahin, Haşim, "Menâkıbnâme", DİA, C. 29, Yıl 2004
- Toprak, İsmail, Hazreti Ali Cenkleri, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2004
- Topuzoğlu, T.R., "Zülfekâr", İA, XIII
- Ünal, Mustafa, "Halk Dini Verilerinin Fenomenolojik Yöntemle İncelenmesi", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 5, Elazığ 2000
- Yardım, Ali, "Düldül", DİA, XX,
- Yıldırım, Nimet, Fars Mitolojisi Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006
- Yörükân, Yusuf Ziya, Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar, (Hazırlayan Turhan Yörükân), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998